

U ovom broju možete pročitati:

- ◆ **Oko monitora: Sumnjivi ekskluzivitet**
- ◆ **Analiza: Televizija i izbjeglice**
- ◆ **Hrvatska radiotelevizija: Postupnost promjena**
- ◆ **Freedom House – izvještaj o slobodi medija: Sloboda štampe na izmaku stoljeća**
- ◆ **Vijesti**

Novosti o medijima

Svake druge sedmice
priprema agencija *SAFAX*,
Sarajevo
<http://www.mp-institut.com/>

◆ Novinarstvo i demokratija ◆ Mediji u tranziciji

Broj 60, Serija I

Sarajevo, 12. juni 2000.

Oko monitora

Sumnjivi ekskluzivitet

Televizija BiH je petog maja u svom programu reklamirala ekskluzivni razgovor sa predsjedavajućim Predsjedništva BiH Alijom Izetbegovićem. Šestog maja, na početku TV dnevnika u 19,30 sati urednik informativnog programa Senad Hadžifejzović na samom početku emisije najavio je važnu izjavu predsjednika. Zatim se pojavio Izetbegović i riječima “Dragi građani Bosne i Hercegovine...” najavio svoje povlačenje iz predsjedništva BiH u oktobru 2000. godine. Sve novine i agencije sutradan su citirale ovu izjavu koju su na uho uhvatili njihovi monitori.

U profesionalnom smislu vijest i izjava Izetbegovića zaslužuju prioritet u hijerariji lokalnih vijesti tog dana. Međutim inscenirani ekskluzivitet TV BiH na ovu vijest ima sumnjive profesionalne i etičke konotacije. Prvo, jedna normalna odluka državnika u bilo kojoj normalnoj zemlji ne bi mogla biti u tolikoj mjeri podređena režiji i imidžu bilo kog medija, makar to bila i televizija. Drugo, izbjegavanje da se važna informacija da u isto vrijeme svim medijima, je očito kršenje prava medija na ravnopravan pristup svim izvorima informacija. Alija Izetbegović je javna ličnost, državnik koji je biran i odgovoran narodu i javnosti, a ne estradna zvijezda čije pikanterije iz privatnog života i biznisa ekskluzivno saopštava ili mu iz usta izvuče neki novinar. Konačno, ako se već odlučio da se javnosti obrati na oficijelan način, sa “dragi građani BiH”, morao je bar znati da ga je u tom trenutku moglo čuti i vidjeti jedva trećina Bosne i Hercegovine.

Po našem mišljenju kićenje sa ovakvom vrstom ekskluziviteta više upućuje na spregu vlasti i medija nego li na novinarski podvig. Kao što i zvanično obraćanje cijeloj Bosni i Hercegovini preko samo jednog medija definitivno otkriva uskogrudo shvatanje i vremena i prostora u kome se završava jedna državnička karijera.

Televizija i izbjeglice

Kako tri najveće TV stanice u Bosni i Hercegovini, TVBiH, RTV Republike Srpske i OBN u svojim udarnim informativnim emisijama prate problem povratka izbjeglica u BiH, koliko pažnje poklanjaju ovom pitanju, iz kojeg ga ugla tretiraju, koliko u njihovim priložima postoji i “druga strana”, koliko je cijeli taj posao urađen objektivno i profesionalno a koliko je pod pritiskom dnevne i lokalne politike? Na ova pitanja potražen je odgovor kroz uporedno analiziranje Dnevnika TV BiH koji se emituje svakog dana u 19,30 sati, potom Dnevnika RTRS koji se emituje u isto vrijeme, te emisije TV INFO koju OBN emituje svakog dana u 20,00 sati. Posmatrane su pomenute emisije u periodu od deset dana – od 27. maja do 5. juna 2000. godine.

Najveća pažnja izbjeglicama na TV BiH

Pitanja izbjeglica u ove tri emisije tretirana su na uobičajene načine prezentiranja - u glavnim uvodnim najavama emisija, kroz priloge pokrivenne slikom, reporterovim izvještajima i izjavama sa lica mjesta, te standardnim vijestima koje čita voditelj emisije. Ovo pitanje se, posebno u slučaju TVBiH, sporadično provlači i kroz razne priloge koji se u principu bave drugim temama, kao što su izvještaji sa različitih sastanaka, skupštinski prilozima, informacije o aktivnostima raznih stranaka, organizacija i pojedinaca. Problem izbjeglica često se na manje ili više vješt način ubacuje i u priloge o otvaranju raznih objekata (Kolonija u Počitelju ili mesdžid - vjerski muslimanski objekat kod Kiseljaka), priloge o ekshumacijama (Kozarac i Kazani), o puštanju u promet lokalnog mosta (Bosanska Krupa), kulturi (izložba Ismara Mujezinovića), pa čak i sportu itd.

Mada gola statistika o tretiranju ove teme sama po sebi ne govori mnogo, evo nekoliko podataka iz promatranog perioda:

Raznim priložima o izbjeglicama, uključujući i najave, TVBiH je posvetila u deset dana približno 50 minuta, RTRS približno 20 minuta, a OBN približno 25 minuta.

U promatranih deset dana TVBiH samo jedan dan nije imala “ni slova” o izbjeglicama, RTRS čak četiri dana nije uopšte spomenula izbjeglice i njihove probleme, dok je glavna informativna emisija OBN bila tri dana bez vijesti i priloga ove vrste.

“Izbjeglički” prilog ili vijest TVBiH je čak pet puta u deset dana uvrstila na prvo mjesto najave u Dnevniku, dajući, tako, ovoj temi prioritet. RTRS i OBN su to učinili po dva puta.

Novosti o medijima- na jednom mjestu o aktuelnim medijskim događanjima u Bosni i Hercegovini
Izlazi svakog drugog ponedjeljka na engleskom i bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku. Tekstovi domaćih autora objavljuju se na jeziku kojim se autor služi.

Izdaje: **Media plan** i novinska agencija **Safax**

Urednik: Zoran Udovičić

Redakcija u Sarajevu:
Patriotske lige 30/III, Sarajevo;
Tel/fax: +387 71 213 078, 206 542
E-mail: safax-mp@bih.net.ba

Kancelarija u Banja Luci – SOS –
otvoreni telefon za novinare:
Tel/fax: 078 (058) 313-524

<http://www.mediaplan.ba>

**PREŠTAMPAVANJE DOZVOLJENO
UZ NAZNAKU AGENCIJE I AUTORA**

**Vlada Republike Francuske podržava
izdavanje ovog servisa**

Uočljivo je da TVBiH ovu problematiku uglavnom prati kroz priloge vlastitih dopisnika, reportera (najagilniji u praćenju ovih tema je Salih Brkić iz Tuzle) i komentarima iz redakcije bez korištenja informacija i materijala drugih izvora. RTRS i OBN se u svojim priložima oslanjaju na vlastite izvore, ali i na druge kao što su ONASA, BHPRES itd. RTRS je češće nego TVBiH objavljivala vijesti sa “druge strane” dok TVBiH nije ni jednom objavila informaciju koja direktno nije bila vezana za izbjegličku sudbinu Bošnjaka. Vijesti koje je RTRS objavila iz Federacije, međutim, sugeriraju probleme u ovoj sredini i odnosile su se na sukobe između Bošnjaka i Hrvata. Kod objavljivanja ovih vijesti RTRS se uglavnom poziva na izvore iz Federacije. U utorak, 30. maja objavljena je vijest o eksplozivnoj napravi bačenoj na kuću sa bošnjačkim izbjeglicama kod Počitelja, a istoga dana je gledaocima ponuđena i priča o 1.700 tuzlanskih zdravstvenih radnika koji su pred deložacijom. U ponedjeljak 5. Juna RTRS je objavila i vijest o “masovnoj tuči između Bošnjaka i Hrvata u Stocu”. Ovu vijest nisu objavili ni TVBiH ni OBN.

Ekstenzivni i nedorečeni prilozi

Ukupno gledajući lako je doći do zaključka da se koncepcijski TVBiH redovno i naglašeno bavi praćenjem problema izbjeglica mada ne uvijek i na profesionalno uravnotežen, informativno kompletnan i profesionalno efikasan način. Prilozi su često emocionalno obojeni i nepotrebno ekstenzivni, u stilu priloga od 3. juna iz Sućeske kada reporter zaključuje: “Bilo kako bilo izdržaće se...” a izbjeglica ponavlja ”mora se...” i tako više puta. Nema, istovremeno, niza relevantnih informacija o uzročnicima problema u pomenutom slučaju početka povratka u Sućesku, koje gledalac može doznati jedino gledajući isti prilog na drugoj TV. U prilogu o dramatičnim uslovima pod kojim žive izbjeglice – prvi povratnici u Srebrenicu, govori se o dvoje staraca, bračnom paru koji su sami na ruševinama svoje kuće bez igdje ikoga pored njih, bez struje itd. Da bi se onda kazalo kako “struju dobijaju preko produžnog kabla”. Od koga, ako nema nikoga, ako su sami i ako su jedini Bošnjaci tu. Kao da se odgovor na ovo logično pitanje nije uklopio u prethodne elemente informacije. Neinformiranom gledaocu takođe je teško bilo dokučiti zašto je i kako došlo do problema u Kotorskom kada su Srbi blokirali put Bošnjacima što dolaze da popravljaju svoje kuće. Kroz mnoštvo izjava izbjeglica Bošnjaka, te formulacije koje je upotrijebio reporter, sugerisao se samo zaključak kako su Srbi bez velikog razloga napali Bošnjake da bi se sasvim diskretno, na kraju priloga, pomenula i Vozuća, mjesto odakle su Srbi izbjegli, bez preciznog objašnjenja o čemu se tu radi. Pokazalo se tek u priložima narednih dana da je Vozuća, zapravo, bila inicijalni uzrok akcije pomenutih Srba. OBN je u vezi sa ovim slučajem dao mogućnost predstavniku UNHCR-a da eksplicitno kaže kako je uskraćivanje obećane posjete Srbima u Vozuću, odakle su izbjegli u Kotorsko, izazvalo nezadovoljstvo pretočeno u protest. Ukratko, opšti je utisak da TVBiH nastoji da obezbijedi kvantitativno veliki broj priloga o izbjeglicama i vidljiv je napor uređivačke politike u vezi sa tim. Istovremeno, vidne su manjkavosti u načinu obrade ovih tema. Nedostaje analitičnost, preciznost, saopštavanje činjenica iz različitih izvora pa zato, nerijetko i potpuna objektivnost. Reporteru je, čini se, važniji opšti utisak koji se treba proizvesti od golih činjenica i podataka.

OBN najprecizniji

Informativna emisija OBN INFO nudi manje informacija o problemima izbjeglica, te se informacije ne nalaze uvijek u špicovima emisije kao kod TVBiH, ali su žurnalistički obrađene preciznije, konkretnije i uz argumente iz više uglova. Tipičan primjer je prilog o sukobu u Kotorskom koji je tretiran kao i kod drugih, kao produžena informacija kroz dnevnik u dva dana. Od samog početka bilo je jasno o čemu se radi, ko je započeo, zašto, kuda je to odvelo i kako se problem može riješiti.

Za razliku od vidnog napora TVBiH da drži problem izbjeglica stalno na dnevnom redu, sugerirajući zaključak da je povratak doista jedan od ključnih problema u BiH, te nastojanja OBN da se ovim pitanjem bavi uvijek kada to profesionalni razlozi zahtijevaju, stiže se utisak

da izražen i prepoznatljiv napor na ovu temu u uređivačkoj politici RTRS ne postoji. Ova TV kuća se problemom izbjeglica bavi sporadično, bez posebnog interesa i koncepta. Tema, očigledno, ne dominira tamošnjim političkim životom, a kada i dolazi u špicu interesovanja političkih struktura i javnosti onda se nerijetko više veže za relaciju sa Hrvatskom nego sa BiH. Nije nelogično kada se zna da je najveći broj izbjeglica u RS upravo iz Hrvatske.

Ukratko, desetodnevno pregledanje glavnih informativnih emisija tri najveće TV kuće u BiH potvrdilo je, u najvećem broju slučajeva, da televizija još uvijek ulaže veći napor kako bi bila “na kursu” dnevno-političkog načina promišljanja na temu izbjeglice, nego na liniji striktno nezavisnog, profesionalnog i objektivnog žurnalizma. Kod upoređivanja ove tri kuće, kod OBN je na ovom terenu učinjen najveći pomak u pozitivnom pravcu. Kada se već desi nešto bitno na “izbjegličkom terenu”, treba pogledati INFO. Tamo se najčešće dobije informacija iz tri različita izvora, koncizna i bez mnogo okolišanja, nezatrpana naglašeno patetičnim lamentiranjima koja uglavnom iz jednosmjernog pravca guše informaciju.

(Monitoring centar Media Plana - Zlatko Dizdarević)

Hrvatska radiotelevizija

Postupnost promjena

(Za “Novosti o medijima” piše Gordana Vilović, The Freedom Forum News Library, Fakultet političkih znanosti, Zagreb)

“Na Hrvatskoj radioteleviziji, unatoč političkih promjena s početka godine, i dalje preovladava protokolarost u prezentiranju vijesti u glavnim informativno političkim vijestima, a manje konzistentnost u vrednovanje događaja. Promijenjena je retorika i riječnik, nema više prezentera vijesti nego ih uređuju i vode urednici - dokazani televizijski profesionalci, od kojih je većina svoje stavove transparentno dvije godine iskazivala kroz *Forum 21* (samoorganizovanu grupu novinara koji su se borili za nezavisno novinarstvo i novi koncept RTV – prim.red.). Ali, to je samo korak prema krajnjem cilju - probrazbi državne u javnu televiziju.”

Tako je, po prilici, glasio sažetak rasprave mladih novinara, polaznika Novinarske radionice Hrvatskog novinarskog društva, nakon analize “Jednog dana u hrvatskim medijima”, koju je pripremio dr. Stjepan Malović, docent na studiju novinarstva Fakulteta političkih znanosti. Daleko kritičniji bio je Fabrice Dujardin, novinar francuske televizije i predavač na Visokoj školi novinarstva iz Lilleu-a koji je i na Hrvatskoj televiziji vodio novinarsku radionicu. Prema njegovu sudu, postojeći informativni program izgleda kao u “najboljim komunističkim godinama”.

Bilo kako bilo, Hrvatska radiotelevizija je na prekretnici. Ljudi koji su preuzeli tešku ulogu da promijene ružan image dosadašnje televizije, preuzeli su velik zadak s neizvjesnim ishodom, a nerijetko su izvrgnuti različitim kritikama, pa i neodmjerenim. Radikalne ili postupne promjene? Novo se rukovodstvo HRTV-a opredijelilo za postupnost. Izostale su promjene koje su mogle nalikovati onima iz 1990. godine, kada su na toj istoj televiziji, baš kao i u svim medijima, personalne promjene bile munjevite. Po kratkom postupku. Doduše, sada su se vratila neka zaboravljena lica, ali se i dalje pojavljuju novinari koji su do krajnosti promicali propagandističko TV-novinarstvo. Svakako, ne treba slijediti loše primjere iz prošlosti, jer tako se mogu izbjeći neke nove nepravde. Ali, koliko su opravdane kritike da je postupnost u promjenama pretvorena u sporost?

Generalni direktor HRT-a, Mirko Galić, jedan od najuglednijih hrvatskih novinara, u više je navrata javno dijagnosticirao sve bolesti najjačeg hrvatskog medija, uvijek s optimizmom da “ima energije za promjene”. Sasvim izravan Galić je bio i u nedavnom razgovoru za dnevnik “Novi list”: “Televizija je kao zapaljivi tanker koji se sporo kreće i s kojim je teško manevrirati, posebno u ovakvom plićaku u kojem se sada našla; s opterećenjem

financijske krize, s hipotekama dvorske televizije i teretom prekomjernih troškova koji su je počeli gušiti.... Televizija je do sada funkcionirala kao državna televizija, i u socijalizmu, i u deset godina hrvatske države. Ona je funkcionirala kao opijum za narod, dakle imala je izraženu propagandnu političku funkciju u prezentaciji vlasti i režima” (“NL”, 15. svibnja 2000., str. 5., N. Šantić).

Bilo koja vlast na svijetu, pa tako i ova u Hrvatskoj, ne želi ispustiti “šapu” s televizije. Ako je to izvjesna činjenica za zemlje razvijene demokracije, u kojima javna televizija ima dugogodišnju tradiciju, s razvijenom konkurentskom mrežom komercijalnih televizija, kako onda očekivati da se u Hrvatskoj preko noći dogode drastične promjene?! Može li sadašnja vlast - pobjednička koalicija - pomoći u transformaciji Hrvatske televizije? Može! I to, jednostavno: HRTV-u - tankeru u plićaku, kako reče Mirko Galić, pomoći će se tako da se saborska rasprava o pripremljenim prijedlozima Zakona o javnoj televiziji (onom Vladinom, i drugom prijedlogu koji potpisuje zastupnica Jadranka Kosor) obavi u demokračičnom tonu i to što prije, a potom se prepusti profesionalcima da doista štite interese javnosti, a ne političara. Sve ostalo - poput nedavnih “slavnih” izjava visokih hrvatskih dužnosnika u stilu “nismo zadovoljni s medijima” (Dražen Budiša) ili “mediji nisu dobar suputnik sadašnje vlasti” (Zlatko Tomčić), najblaže rečeno, nes(p)retni su lapsusi i treba ih što prije zaboraviti! Ponovne greške takve naravi, mogu biti gadan bumerang sadašnjoj vlasti koja želi trajati. Ranija je vlast, upravo zbog “neprirodnog braka” s televizijom i većinom medija, navukla sve animozitete razvijenog svijeta i, što je tragikomično, vlastitog naroda. Narod je to bez imalo milosti pokazao na siječanjskim izborima.

Premda u teškim gospodarskim uvjetima, sadašnja Vlada je učinila dosta da svijet povjeruje kako Hrvatska ipak ima šanse da se pridruži građanskom društvu. Otuda je odnos prema svim medijima toliko važan. A prema televiziji posebno.

F r e e d o m H o u s e – i z v j e š t a j o s l o b o d i m e d i j a

Sloboda štampe na izmaku stoljeća *(Jugoistočna Evropa i svijet)*

Sloboda štampe kao univerzalna vrijednost

Tekst koji donosimo predstavlja sažetak izvještaja koji je sačinila organizacija Freedom House (The News of the Century – Press Freedom 1999¹ i The Internet and Press Freedom 2000²) i nudi uvid u stanje slobode štampe u 1999. i 2000. godini širom svijeta. Dodatno, ovaj tekst obezbjeđuje jednu komparaciju na nivou slobode štampe u svijetu za period 1978. – 2000. i takođe se fokusira na stanje medijske sfere u zemljama jugoistočne Evrope.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima kaže: Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje slobodu zauzimanja stava bez miješanja, kao i pravo traženja, primanja i saopštavanja informacija i ideja kroz bilo koji medij bez obzira na granice (član 19.). Sve države članice UN-a, su tako prihvatile ovu deklaraciju i obavezale su se da garantuju slobodu izražavanja. Unatoč tome, mnoge od njih i dalje ne prihvataju univerzalni karakter slobode informisanja, te na taj način odbijaju jedno od najosnovnijih ljudskih prava.

Naravno, postoje neke objektivne barijere za slobodu informisanja, koje zavise od kulturnih i ekonomskih karakteristika pojedinih država. Kulturne razlike i ekonomska

¹ Leonard R. Sussman, The News of the century – Press Freedom 1999, Freedom House, <http://freedomhouse.org/pfs99/sussman.html>

² Leonard R. Sussman, Censor Dot Gov – The Internet and Press Freedom 2000, freedom House, <http://freedomhouse.org/pfs2000/reports.html>

nerazvijenost mogu značajno ograničiti protok informacija unutar i između pojedinih zemalja. Ipak, ovakva opravdanja su više nego česta od strane vlada kako bi centralizovale kontrolu nad informativnim kanalima i često ne odražavaju pravi kapacitet društva da olakša slobodnu razmjenu informacija. Jedan takav primjer je Kina koja pomoću vlade konstantno legitimizira oštro ograničavanje slobode izražavanja tvrdnjama da su te “zapadne” vrijednosti kontradiktorne “azijskim” vrijednostima. Slični argumenti se primjenjuju u skladu sa restrikcijama Interneta u arapskom svijetu. Dakle, sa ciljem da se zaštite takve vrijednosti od opasnih vanjskih uticaja, mnoge vlade ograničavaju dotok informacija u njihov kulturni prostor.

Međutim, značajne pozitivne promjene se takođe događaju, kao što je to slučaj sa padom komunizma u kasnim osamdesetim i ranim devedesetim. Drugim riječima, generalne okolnosti u kojima se nalazi sloboda štampe u svijetu su izuzetno dinamične sa ponekad nepredvidljivim promjenama na bolje ili na gore. Postoje značajne različitosti između pojedinih država, a u mnogim slučajevima siromašne zemlje su te koje dozvoljavaju slobodu informisanja, a razvijene zemlje su one koje ograničavaju razmjenu i raznolikost informacija.

Kao što je već pomenuto, podaci koje vam predstavljamo su preuzeti iz izvještaja koji je sačinila Freedom House. Stoga je neophodno skicirati glavne metodološke procedure i odrednice koje su eksperti iz Freedom House primijenili za prikupljanje podataka koje smo u ovom tekstu koristili. Prvi nivo analize je struktura medijskog sistema: zakoni i regulatorni mehanizmi i njihov uticaj na medijski sadržaj. Drugi fokus analize je politička kontrola nad medijskim sadržajem. Treća interesna sfera analize su aktuelni ekonomski pritisci na medijski sadržaj bilo od privatnih vlasnika ili vlade. I konačno, četvrti predmet analize je intenzitet stvarnog nasilja nad medijima, kao što su cenzura, zastrašivanje, fizički napadi i ubistva medijskih profesionalaca.

Prve tri kategorije analize (zakoni, politika i ekonomija) bodovane su od 0 do 15, a četvrta od 0 do 5 pri čemu naglašavamo da niže bodovanje označava veću slobodu medija. Odvojeno su ocjenjivani štampani i elektronski mediji. Dakle, skala je tako uspostavljena da predstavlja opšti nivo slobode medija u svakoj od analiziranih zemalja. Za zemlje koje su ocijenjene od 0 do 30 bodova smatra se da imaju slobodne medije. One bodovane od 31 do 60 su označene kao zemlje koje imaju djelomično slobodne medije, a bodovane od 61 do 100 kao zemlje koje zabranjuju slobodu medija.

Sloboda štampe: tendencije i razvoj od 1978. – 2000.

Dvadeseti vijek je obilježen ogromnim razvojem kako tehnologije masovnih komunikacija tako i aktuelnom implementacijom principa i prakse slobode izražavanja i informisanja. Freedom House je ispred sebe postavila zadatak da traga i da zabilježi ove promjene kroz sistematsko Istraživanje slobode medija (Press Freedom Surveys) koje je započelo 1978. godine.

Analize vođene u početku 1979. godine obuhvatile su 161 državu. Unutar ovog broja samo 51 država (31%) je imala slobodne medije. Među onim zemljama koje su imale generalno slobodne medije, samo 37 država su imale slobodne elektronske medije što čini 24% od ukupnog broja zemalja koje su proučavane. Pedeset i četiri zemlje (ili 34%) su imale djelomično slobodne medije, dok je 56 država (35%) čiji mediji nisu smatrani slobodnim. Jedno desetljeće kasnije - 1989., došlo je do porasta slobode štampe u istočnoj Evropi što je opet inicirano padom komunizma. Od 159 ispitivanih zemalja, njih 56 (35%) su imale slobodnu štampu, 29 (18%) djelomično slobodnu, a 74 (ili 47%) su označene kao zemlje bez slobode štampe. Možemo vidjeti kako je kategorija djelomično slobodnih zemalja podijeljena na dio u kome države očigledno napreduju ka kategoriji slobodnih zemalja, dok drugi dio više naginje nazad ka kategoriji u kojoj mediji nisu slobodni.

Proces promjena nastavio se i u devedesetim. Odatle, na početku 1999. godine rezultati analize slobode štampe u 186 zemalja pokazali su da 68 zemalja ili nekih 36% pripadaju slobodnoj kategoriji. Značajan porast zamijećen je u djelomično slobodnoj kategoriji sa 52

zemlje (28%) koliko je svrstano u ovu grupu. Trideset i šest posto država ili njih 66 svrstano je u kategoriju gdje mediji nisu slobodni.

Istraživanje slobode štampe koje je organizacija Freedom House vodila početkom 2000. godine obuhvatilo je 186 zemalja. U okviru tog broja 69 (37%) država svrstano je u slobodnu kategoriju. Kategorija država sa djelomičnom slobodom medija obuhvatila je 69 zemalja (37%), a 66 (36%) je svrstano u kategoriju država koje nisu slobodne. Ako razmotrimo veličinu populacije analiziranih zemalja, iz toga slijedi da 1,253 milijardi ili 21 % ljudi žive u zemljama sa slobodnom štampom, a 2.357 milijardi (29%) žive u zemljama sa djelomično slobodnom štampom. Preostalih 2.364 milijarde ili 40% žive u zemljama u kojima nema slobode štampe.

Regionalno poređenje nivoa slobode štampe početkom ove godine pokazuje da Sjeverna Amerika ima 2 zemlje (100%) u slobodnoj kategoriji, Zapadna Evropa ima 20 zemalja (95%) u slobodnoj kategoriji i 1 zemlju (5%) u djelomično slobodnoj kategoriji. Okeanija ima 8 zemalja (67%) u slobodnoj kategoriji i 4 zemlje (33%) u djelomično slobodnoj kategoriji. Nijedna od ove tri regije nema zemlje u kojima mediji nisu slobodni. Latinska Amerika i region Kariba imaju 17 zemalja (52%) u slobodnoj kategoriji, 14 zemalja (42%) u djelomično slobodnoj grupi i 2 zemlje (6%) u kategoriji bez slobode medija. Od 27 zemalja u regionu istočne, centralne i jugoistočne Evrope i novih nezavisnih država jednako je prisustvo država u svakoj od ove tri kategorije: po 9 država (33%) pripada svakoj od navedenih kategorija.

Ako govorimo u procentima, najteža situacija u 1999. i 2000. godini je na Srednjem istoku gdje samo 1 država (7%) ima slobodne medije, 2 države (14%) imaju djelomično slobodne medije i 11 (79%) nema slobodu medija. Ako govorimo brojkama, najgora situacija je u Africi gdje 6 država (11%) spada u slobodnu kategoriju, 17 (32%) u djelomično slobodnu kategoriju, a ukupno 30 država (57%) spada u kategoriju bez slobode medija. Azija takođe spada u regione sa prilično teškom situacijom na polju slobode medija: 6 zemalja (24%) imaju slobodne medije, 4 (17%) djelomično slobodnu medije i 14 zemalja (56%) nema slobodne medije.

Ako obratimo pažnju na broj kršenja slobode medija vidimo da je u 1999. godini ubijeno 48 medijskih profesionalaca u 17 zemalja. U periodu od 1982. – 1999. ubijena su čak 892 medijska profesionalca. U 1999. godini 60 medijskih profesionalaca je kidnapovano, nestalo ili oteto, a 368 je uhapšeno ili pritvoreno.

Jugoistočna Evropa: od slobodnog novinarstva do torture

Prije fokusiranja na region jugoistočne Evrope, prevashodno treba da se usaglasimo o tome koje zemlje zapravo pripadaju tom regionu. Postoji više različitih kriterija koje je nemoguće usaglasiti, te smo se mi opredijelili za sljedeće države, a na osnovu slobodne procjene njihove povezanosti sa jugoistočnom Evropom: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Slovenija i Jugoslavija.

Unutar ove grupe zemalja, samo Bugarska i Slovenija su procijenjene kao države sa slobodnom štampom. Bugarska je u ovoj godini napredovala iz grupe sa djelomično slobodnim medijima u slobodnu grupu. U 1999. godini jedan bugarski novinar je bio pod istragom vlade, a drugi je napadnut nakon što je razotkrio korupciju u privatizaciji. Po bugarskom krivičnom zakonu, kleveta se kažnjava hapšenjem i visokom globom, ali ove mjere se nisu često sprovodile zadnjih godina. Slučaj Slovenije je najpozitivniji u cijelom regionu. Ograničenja u slobodi medija ne dolaze od strane vlade već su češće rezultat samocenzure.

U regionu jugoistočne Evrope najveću kategoriju sačinjavaju zemlje sa djelomično slobodnim medijima. U ovoj grupi je pet zemalja: Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Moldova i Rumunija. Među ovim zemljama, Makedonija i Rumunija su najbolje ocijenjene (42 i 44 poena). Makedonski ustav zabranjuje cenzuru i garantuje slobodu medija i pristup informacijama tako da nije bilo značajnijeg kršenja slobode medija u ovoj zemlji tokom 1999. i početkom 2000.. Stanje u Rumuniji je nešto teže. Riječ je o ustavnim i zakonskim zabranama

klevete, odgovornosti za etiketiranje, "napadanje vlasti" i plasiranje "lažnih informacija" koje mogu ugroziti nacionalnu bezbjednost. Novinari mogu biti zatvoreni ukoliko ih se okrivljuje da su počinili ovakav prestup. Prema izvještaju organizacije Freedom House o Rumuniji: "U 1999. je 6 novinara optuženo za etiketiranje i klevetu, jedan izvještač je uhapšen zbog otkrivanja korupcije, dva su napadnuta dok su istraživali gradilište, a jednom novinaru su ukrali rukopis i gurnuli ga iz brzog voza."³

Ostale tri zemlje sa djelomično slobodnim medijima su: Albanija (56 bodova), Bosna i Hercegovina (56 bodova) i Moldova (58 bodova) koje su zapravo veoma blizu kategoriji u kojoj mediji nisu slobodni (61 –100 bodova). Albanski krivični zakonik zabranjuje klevetu javnih zvaničnika i simbola. Kazne su u rasponu od novčane kazne do 3 godine zatvora. Albaniju karakteriše prilično veliki broj medija: 1 javna RTV, 30 privatnih TV stanica, 20 privatnih radio stanica i 250 registrovanih štampanih medija. U 1999. je ubijen jedan albanski novinar nakon što je objavio jedan tekst.

Bosna i Hercegovina, obzirom na njenu specifičnu situaciju, ima prilično specifične pritiske na medijskoj sceni, koji dolaze kako od međunarodnih aktera tako i od lokalnih vlasti. Osim što nema adekvatnog zakona, značajni su politički pritisci i pristrasnosti mnogih medija, zatim dodatni pritisci koji proističu iz prilično teške medijske situacije i nedostatka medijskog tržišta. Tokom 1999. u jednu radio stanicu je podmetnuta bomba, a jednu TV redakciju su napali demonstranti. Nakon objavljivanja članka o ratnom kriminalu, jedan novinar je teško povrijeđen od bombe koja je postavljena u njegov automobil.

Situacija u Moldovi se pogoršala u 1999. i 2000. u odnosu na 1998.. Ova zemlja nema zakon o slobodi informisanja, a uvreda i kleveta države su zabranjeni ustavom, krivičnim zakonikom i zakonima o medijima. Država kontrolira većinu elektronskih medija i tako reducira pristup svojih protivnika tim medijima. Tokom 1999. registrovano je nekoliko fizičkih napada na novinare: masa ljudi je napala na ured jednog lista i jedan nezavisni novinar je pretučen nakon što je objavio članak o korupciji.

Dvije zemlje jugoistočne Evrope koje radikalno sprečavaju slobodu medija u 1999. i 2000. su Hrvatska (u kojoj je u međuvremenu došla na vlast demokratska koalicija) i Jugoslavija, te su shodno tome svrstane u grupu u kojoj mediji nisu slobodni. Hrvatski krivični zakonik omogućava da svako ko je optužen za uvredu vlasti može biti kažnjen i do 3 godine zatvora. Monopol nad štamparijama i distribucijom imala je HDZ kao još uvijek vodeća partija u 1999. godini, te je tako bilo dozvoljeno vlastima da sprovode dodatni pritisak na medije u Hrvatskoj. Štaviše, do kraja 1999. vlasti su kontrolisale glavne državne elektronske medije i efikasno ograničavale doseg privatnih medija. Tokom 1999. novinari su bili meta zastrašivanja, prijetnji smrću, policijskog ispitivanja i optuživanja za verbalne napade na vlasti. Nakon što je HDZ smijenjena sa vlasti početkom 2000., utemeljeno je očekivanje da će Hrvatska biti među prvim zemljama u regionu (poslije Slovenije i Bugarske) koja će dozvoliti slobodu štampe i slobodu informisanja. Međutim, neke informacije govore da su nove vlasti odustale od principa "brzi početak", mada ima znakova koji ukazuju da je Hrvatska na novom kursu u pravcu demokratizacije i liberalizacije u sferi medija.

Zemlja u regionu koja je ocijenjena najlošije na skali slobode medija je Jugoslavija koja je dobila 81 poen. Sa tako visokim nivoom opstrukcije slobode izražavanja i komunikacija, Jugoslavija pripada grupi od 20 zemalja sa najžešćom diktaturom na svijetu, a koje imaju 80 i više bodova (kao što su Bjelorusija sa 80 bodova, Burundi sa 83, Afganistan sa 90 ili Kuba sa 94). Pod pokrićem zloglasnog Zakona o javnom informisanju iz 1998. vlasti su započele seriju napada protiv nezavisnih medija i novinara, da bi ih intenzivirale u toku NATO kampanje sredinom 1999. godine. Ovaj "medijski rat" kulminirao je predhodnih mjeseci i sedmica kada su vlasti započele pravu ofanzivu na preostale nezavisne medije, dovodeći zemlju na ivicu građanskog rata. Novinari i medijski profesionalci su konstantno izloženi sudskim procesima, zastrašivanju, prijetnjama smrću i pokušajima ubistva.

---

³ Leonard R.Sussman, Censor Dot Gov – The Internet and Press Freedom 2000, freedom House, <http://freedomhouse.org/pfs2000/reports.html>

Zaključak: novinari najveća opasnost za vladajuće elite

Dramatični politički, ekonomski i tehnološki razvoj u 20-om vijeku učinio je da novinarstvo i mas mediji postanu najznačajnije odrednice života u modernim društvima. Može se reći da je sloboda štampe postala neophodna za funkcionisanje modernih društava koja očajnički trebaju efikasnu kontrolu kompleksnih društvenih procesa raspodjele moći. Nedostatak transparentnosti i nedostatak slobodnog protoka informacija može društvo gurnuti u začaran krug korupcije i zloupotrebe vlasti, učinivši ga nesposobnim da pravilno funkcioniše. Jedan značajan primjer je Azijska finansijska kriza iz kasnih devedesetih koja pokazuje kako nedostatak transparentnosti u ekonomiji može imati destruktivne konsekvence u cijelom društvu.⁴ Mediji i novinari su tako zauzeli centralnu poziciju u procesu promjena u modernim društvima. Međutim, takva pozicija obavezno nosi i velike opasnosti, postavljajući novinare pred, prije svega, surove napade onih snaga koje pokušavaju da se odupru procesima liberalizacije i demokratizacije. To neizbježno vodi ka okrutnim akcijama protiv novinara i medija koji se obično smatraju neprijateljima države i najvećom mogućom opasnošću za dominantnu vladajuću elitu.

(Tarik Jusić, prema Freedom House)

V i j e s t i

Promovisana 2. generacija studenata Škole novinarstva Media plana

U Sarajevu je 31. maja promovisana druga generacija studenata Škole novinarstva Media plana. Devetomjesečno školovanje uspješno je završio 21 polaznik. Riječ je o mladim novinarima koji rade u svojim redakcijama, dok su dodatno stručno usavršavanje dobili u ovoj školi iz radio i tv novinarstva, štampe, novinarske etike, Interneta, francuskog jezika...

Na promociji je bilo oko stotinu gostiju koje su činili predstavnici međunarodnih organizacija, medija koji su omogućili svojim novinarima da jedan dio svog vremena u toku protekle godine provedu u školi, te redakcija koje su prijavili studente za sljedeću generaciju. Čestitke završenim studentima uputio je i direktor Nezavisne komisije za medije Krister Thelin, rekavši da Bosni trebaju novinari – profesionalci, koji će objektivnim informisanjem doprinijeti učvršćenju mira, te da se nada da su promovisani novinari jezgro takvih očekivanja. Diplome je uručio izaslanik ambasadora Francuske u BiH Bernard Semerie.

Škola novinarstva Media plana tijesno saraduje sa Visokom školom za novinarstvo iz Lila, čiji predavači izvode gotovo 30 posto nastave u Sarajevu. Većina predavača u školi u Sarajevu su domaći novinari, montažeri i kamermani sa dugogodišnjim medijskim iskustvom. Od iduće godine Škola novinarstva Media plana otvara vrata mladim novinarima iz regiona, dok će kao gosti predavači biti angažovani i novinari iz Hrvatske i Jugoslavije.

Drugu generaciju završenih studenata čine: Elvira Aganović, Darija Tankosić, Adis Šaranović, Elvira Velić, Merima Kurtović – Pašalić, Ognjen Blagojević, Elvir Trebinjac, Sanela Piralčić, Belma Bećirbašić, Nermin Bise, Indira Tabučić, Nedim Komadarić, Elma Kazagić, Anđelina Kotromanović, Siniša Subotić, Nina Karanjac, Aleksandra Bosiočić, Ramiz Hajdarević, Šefik Tatlić, Safeta Lončarić i Dragana Aleksić

⁴ Leonard R.Sussman, The News of the Century - Press Freedom 1999, Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/pfs99/sussman.html>

“Ponoćni upad” u “Dnevni avaz”

Poreska policija je u ranu zoru 6. juna, upala u prostorije štamparije sarajevskog lista “Dnevni avaz”. Inspektori su potom zabranili grafičarima i obezbjeđenju upotrebu telefona i počelo je ručno prebrojavanje tiraža “Dnevnog avaza”. Prema izjavi Mensura Osmovića, glavnog i odgovornog urednika lista, “Dnevni avaz” nema ništa protiv kontrole svojih finansija, ali ima protiv načina na koji je to učinjeno Po Osmoviću, način na koji se desio upad u štampariju može se smatrati brutalnim političkim zastrašivanjem i pokušajem kompromitacije poslovnog ugleda i medijskog uticaja “Dnevnog avaza”. Poslovodstvo “Avaza” je informisalo javnost da ova kuća sve svoje poreske obaveze uredno izmiruje, te da su prošle godine prikazali dobit od 2.500.000 KM i shodno tome platili porez u visini od 30%.

Amabasador OSCE Misije u BiH Robert Barry se susreo sa generalnim direktorom i glavnim i odgovornim urednikom “Avaza” Fahrudinom Radončićem i Mensurom Osmovićem kako bi razgovarali o ovom incidentu. Barry je izjavio da najstrožije osuđuje “ponoćne upade” u novinske kuće, te da se ovaj postupak može protumačiti kao pritisak i zloupotreba zakonskih pravila od strane sarajevske vlasti. Zabrinutost zbog ponašanje poreske policije izrazili su i Visoki predstavnik Petritsch i američki ambasador u Sarajevu Miler.

U “Dnevnom avazu” se može nezvanično čuti da je slanje poreskih inspektora usred noći povezano sa ranijim prijetnjama pojedinaca iz Stranke demokratske akcije (SDA) zbog udaljavanja lista od vladajuće bošnjačke partije. Javnim saopštenjem centrala stranke je odbacila ove optužbe.

“Večernje” u novom ruhu

Sarajevski dnevnik “Večernje novine” je, nakon uspješno izvršene privatizacije od strane kompanije “Alden print”, krenuo u bitku za vraćanje, zadnjih godina, poljuljanog tiraža. Nakon dovođenja novog glavnog urednika Ahmeda Bosnića, kao i pojačavanja dopisničke mreže, list se 5. juna pojavio sa izmjenjenim dizajnom. Prvi vizuelni utisak drugačijeg preloma novine sa novim logotipom jeste bolja preglednost lista. Rubrike su uočljivije, a sam raspored tekstova sadržaj čini čitljivijim. Konceptijski, novine ostaju na dosadašnjem kursu kratkih tekstova i velikih naslova. Međutim, bar prvi “osvježeni” brojevi pokazuju nešto veće prisustvo izjava ili razgovora sa poznatim ličnostima.

“Pred nama stoje izuzetno teške zadaće i obaveze. Prihvatajući bogatu novinarsku ostavštinu, dužni smo nastaviti poštenu novinarsku misiju u BiH...” – piše u uvodniku prvog, ovako koncipiranog broja, Ahmed Bosnić

Nagrada Bori Kontiću

Direktor Media centra Sarajevo, Boro Kontić dobio je 30. maja u njemačkom gradu Postdamu Evropsku programsku nagradu, međunarodno priznanje iz oblasti medijskih dostignuća. U obrazloženju nagrade, čiji je sponzor BBC, kaže se da je Kontić imao “izvanredan doprinos obuci i razvoju mladih novinara u Evropi”.

U zapadnoj Hercegovini bez bh štampe

Novinska agencija ONASA piše da ni pet godina nakon rata u BiH u većini općina Livanjskog kantona se ne mogu kupiti listovi koji izlaze u Sarajevu.

U Drvaru, Bosanskom Grahovu, Glamoču, Kupresu i Tomislavgradu na kioscima se ne može kupiti nijedan dnevni list iz BiH, a u Livnu se mogu kupiti samo “Oslobođenje” i “Dnevni avaz”, javlja dopisnik agencije iz ovog kantona.

U općinama Livanjskog kantona ne može se pratiti ni program televizije BiH, tako da građani isključivo prate program državne televizije Hrvatske.

Učesnici okruglog stola “Zastupljenost političkih stranaka u medijima” održanog nedavno u Livnu zaključili su da u ovom kantonu još vlada “medijski mrak”, te da je isključivi krivac za takvo stanje vladajuća Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) BiH.

Akcija pomoći teško oboljelom novinaru

Nezavisna unija profesionalnih novinara BiH i Savez novinara BiH organizovali su akciju prikupljanja sredstava za hitno liječenje sarajevskog novinara Mime Šahinpašića.

Šahinpašić, dugogodišnji novinar-voditelj Nezavisne RTV Studio 99, trenutno zaposlen na Radiju Fern, teško je obolio i hitno mu je potrebna transplantacija bubrega. “Vašom skromnom donacijom od 100 DM mogao bi se spasiti jedan mladi život”, kaže se u pismu dva novinarska saveza.

Mimo Šahinpašić je veliku popularnost stekao tokom rata uređujući kontakt program na Studiju 99 u kojem su građani Sarajeva otvoreno i argumentovano iznosili svoje stavove o aktuelnim problemima u gradu i državi.

Novčani prilozi mogu se uplatiti na račun Central profit banke 10100-602-16, poziv na broj 6006110-2302118

Savjet Media plan Instituta:

Prof. dr. Muhamed Nuhić, Hamza Bakšić (Sarajevo); Perica Vučinić (Banja Luka); mr. Lenart Šetinc (Ljubljana); prof. dr. Mario Plenković (Zagreb); mr. Louis de la Ronciere (Paris); mr. Aleksandar Todorović (Montreux); prof. dr. Slavo Kukić (Mostar); prof. dr. Miroljub Radojković (Beograd).